

Gesprekshandleiding: bewustwording

Het onderwerp seksueel misbruik staat op de agenda. Nu is het van belang om het op de juiste manier te bespreken. Deze gesprekshandleiding biedt een opzet voor een bijeenkomst waarin de bewustwording wordt vergroot en openheid wordt gecreëerd. Na deze eerste bijeenkomst kan de 'gesprekshandleiding: omgangsregels' (zie bijlage bij stap 2) gebruikt worden voor een vervolg.

Doelen

- De deelnemers worden bewust van de aanwezigheid van misbruiksituaties.
- De deelnemers krijgen handvatten om signalen van misbruik te herkennen.
- De deelnemers krijgen zicht op wat zij kunnen doen in het geval van een vermoeden van seksueel misbruik.
- De deelnemers krijgen zicht op wat zij kunnen doen in geval van een melding van seksueel misbruik.
- De deelnemers ontwikkelen omgangsregels voor het jeugdwerk.

Vorbereiding

Leid deze bijeenkomst niet alleen. Vraag bijvoorbeeld een predikant of ouderling om erbij te zijn. Gebruik deze handleiding als leidraad voor een gesprek over Veilig Jeugdwerk. Lees daartoe deze handleiding goed door evenals bijgevoegde casus.

Bedenk dat het een gevoelig onderwerp is. Wat doet het met jezelf?

Wees je ervan bewust dat het iets kan losmaken bij mensen. Realiseer je dat er slachtoffers, familieleden van slachtoffers maar ook daders bij dit gesprek aanwezig kunnen zijn. Voor anderen kan het onderwerp seksueel misbruik juist relatief onbekend zijn.

Nodig

- Een flap-over.
- Kopieer bijlage 1 en 2 voor alle deelnemers.

1. Opening

Heet iedereen welkom. Doe zo nodig een voorstelrondje. Vertel kort iets over de opzet van de bijeenkomst.

2. Open sfeer (starter)

'Een open sfeer waarin alles bespreekbaar is, is een belangrijke voorwaarde voor veilig jeugdwerk.'

Wat versta je onder een open sfeer? Verzamel met behulp van een flap-over steekwoorden of opmerkingen die te maken hebben met openheid. Denk aan: ruimte, eerlijkheid, grenzen durven aangeven, geen vraag is te gek, enzovoort. Vertel dat wat hier uitkomt ook geldt als uitgangspunt voor het gesprek dat jullie op dit moment voeren.

Bespreek daarna of je het eens bent met de opmerking, 'Een open sfeer waarin alles bespreekbaar is, is een belangrijke voorwaarde voor veilig jeugdwerk', en geef aan waarom.

Beantwoord vervolgens deze vraag: is er volgens jou een open sfeer in het eigen jeugdwerk, bij de clubs, catechese, nevendienst en andere bijeenkomsten van de jeugd in je gemeente? Zo ja, waar merk je dat aan?

3. Seksueel misbruik van minderjarigen – informatie

Vertel dat het deze bijeenkomst gaat over hoe je zorg draagt voor veilig jeugdwerk en in het bijzonder over het voorkomen van seksueel misbruik van minderjarigen binnen het jeugdwerk. In het nieuws is veel aandacht voor het seksueel misbruik dat zich in het verleden heeft afgespeeld, maar het komt helaas nog steeds voor.

In bijlage 1 vind je informatie over wat seksueel misbruik eigenlijk precies is en waar en hoe vaak het voorkomt.

Lees en bespreek dit met elkaar.

Geef de ruimte om hierop te reageren. Wat weten de deelnemers hiervan? Wat doet het met ze om dit te lezen?

4. Signalering en melding – bespreken van een casus

Je kan je misschien niet voorstellen dat seksueel misbruik binnen je eigen jeugdwerk zou kunnen plaatsvinden. Toch is het belangrijk om op een goede en veilige manier met elkaar als vrijwilligers en met

de kinderen en jongeren om te gaan en om daar afspraken over te maken. Dat kan tijdens een volgende bijeenkomst (zie 'gesprekshandleiding: omgangsregels' bij stap 2). Daarnaast kun je leren alert te zijn op signalen van kinderen en jongeren. Het bespreken van een casus draagt bij aan de bewustwording van wat er in het jeugdwerk kan gebeuren.

Signalering

In bijlage 2 en 3 vind je de casus van Els (15 jaar) respectievelijk Elske (10 jaar). Beide zijn opgezet in twee delen. Kies de casus die je het meest relevant lijkt.

Vertel als inleiding bij het eerste deel van de casus het volgende. Mensen stralen ongemerkt uit hoe ze zich voelen en wat er in hen omgaat. Ook kinderen en jongeren geven signalen af. Lang niet altijd zullen we deze signalen opvangen en duiden. Het is van belang om oog te hebben voor signalen die kinderen en jongeren uitzenden en alert te zijn op wat deze kunnen betekenen.

Lees het eerste deel van bijgevoegde casus, zie bijlage 2 bij deze gesprekshandleiding.

Bespreek vervolgens in tweetallen wat je ziet gebeuren en wat je zelf zou doen.

Koppel dit terug in de hele groep. Wat zie je gebeuren, wat zou je doen, wat zou je moeten doen, wat zou je niet moeten doen?

DOEN / NIET DOEN CASUS ELS

Doen:

Afspraken maken over alcoholgebruik
Afspraken maken over omgang jongens/meiden en mannelijke en vrouwelijke begeleiders
In gesprek gaan met Els

Niet doen:

Els aan haar lot overlaten
Je eigen gevoel negeren

DOEN / NIET DOEN CASUS ELSKE

Doen:

Afspraken maken over bedtijden.
Afspraken maken over omgang mannelijke en vrouwelijke begeleiders met jongens/meisjes.
In gesprek gaan met Elske

Niet doen:

Elske aan haar lot overlaten
Je eigen gevoel negeren

Vertel dat het signaleren van seksueel misbruik niet eenvoudig is. Het kunnen signaleren van misbruik begint bij het beseft dat seksueel misbruik binnen het kerkelijk jeugdwerk kán voorkomen. Signaleren begint ook bij het kennen en herkennen van signalen. Het misbruik speelt zich doorgaans af in het verborgene. Daarom is het belangrijk dat begeleiders van minderjarigen leren wat mogelijke signalen zijn en hoe ze die kunnen herkennen. Er zijn vele signalen die op seksueel misbruik kunnen duiden, maar het belangrijkste signaal is misschien wel: ik heb het gevoel dat er iets niet klopt.

Melding

Lees nu het tweede deel van de casus.

Bespreek ook nu eerst in tweetallen wat je zou doen als je in de schoenen stond van deze jeugdleader.

Bespreek daarna in de groep wat je zou doen en wat je zou moeten doen. Vraag ook naar wat deze casus doet met mensen en neem er de tijd voor om dat te bespreken.

5. Afsluiting

Vorm tweetallen en bespreek in vijf minuten met elkaar:

1. wat heeft deze bijeenkomst met je gedaan, en
2. welk vervolg zou je graag aan deze bijeenkomst willen geven, ook met het oog op je eigen kerkelijk jeugdwerk.

Dit kan worden opgeschreven en verzameld of bespreek dit nog kort plenair.

Spreek een datum af voor een vervolgbijeenkomst waarin jullie aan de slag gaan met omgangsregels en verder nadenken over Veilig Jeugdwerk (zie stap 2 van het stappenplan).

Misschien zijn er mensen die naar aanleiding van deze avond door willen praten met de gespreksleider of een predikant. Geef aan dat die mogelijkheid er is.

Bid met elkaar een gebed als afsluiting.

Bijlage 1 Seksueel misbruik van minderjarigen - informatie

Bijlage 2 Casus Els

Bijlage 3 Casus Elseke

DOEN / NIET DOEN CASUS ELS(KE)

Doen:

Het verhaal van Els(ke) serieus nemen en zeggen dat je haar wilt helpen

Je realiseren dat dit een melding is van seksueel misbruik en dat het van belang is dat hier zorgvuldig mee om wordt gegaan.

De melding voorleggen aan jeugdouderling en voorzitter van de kerkenraad. Die laatste moet een coördinatieduo samenstellen die het gesprek aangaat met het slachtoffer (melder) en vervolgens met de beschuldigde. Zij kunnen gebruik maken van het Protocol Melding Seksueel Misbruik binnen het Jeugdwerk en advies inwinnen bij de SMPR (zie bijlage 3 Informatie).

Niet doen:

Els(ke) uithoren, informatie uit haar trekken.

Het opnemen voor je collega-jeugdleider en Els(ke) vragen het te vergeten of te negeren.

Het verhaal direct doorvertellen aan andere jeugdleiders.

Reageren vanuit woede en direct zelf de jeugdleider op hoge poten aanspreken.

Toezeggingen doen aan Els(ke) die je misschien niet waar kunt maken.

Bijlage 1 Seksueel misbruik van minderjarigen - informatie

Wat is seksueel misbruik?

Bij seksueel misbruik gaat het om seksuele handelingen, toenaderingen of contacten die tegen de zin van het slachtoffer gebeuren en/of als er sprake is van een ongelijke machtsverhouding: een machtsverschil tussen pleger en slachtoffer. Onder seksuele handelingen, toenaderingen en contacten vallen dus ook seksueel getinte opmerkingen, grappen of aanrakingen.

De definitie luidt:

Elke vorm van seksueel gedrag of seksuele toenadering, in verbale, non-verbale of fysieke zin, opzettelijk of onopzettelijk, die door de persoon die het ondergaat als ongewenst of gedwongen wordt ervaren; en/of plaatsvindt binnen een ongelijke machtsverhouding (volwassene-minderjarige, hulpverlener-cliënt, leerkracht-leerling, trainer-pupil, leiding-jeuglid, e.d.); en/of andere handelingen of gedragingen van een soortgelijke aard als die strafbaar zijn gesteld in het Wetboek van Strafrecht.

Voorbeelden van machtsverschil op een rij

We spreken van een machtsverschil als er verschil is in leeftijd: zoals bij een ouder en een kind. In het geval van leeftijd is de wet heel duidelijk. Seks met iemand jonger dan 16 is per definitie strafbaar.

Ook is er een machtsverschil als er verschil is in positie: bijvoorbeeld een jeugdwerkleider en een kind of jongere. Ook een 18-jarige jeugdleider staat in een ongelijke machtsverhouding tot een 15-jarig clublid en

moet weten dat er grenzen zijn aan de omgang met clubleden. Belangrijk is om dit bespreekbaar te maken.

Er is bovendien een machtsverschil als er verschil is in aantal: een groep tegenover één persoon, en als er verschil is in wel of geen handicap.

Waar komt seksueel misbruik voor?

Seksueel misbruik komt voor in alle culturen, ongeacht religie of sociale klasse.

Het komt overal voor: binnen het gezin, op school, in het buurthuis, binnen de sport- of jeugdclub, tijdens het uitgaan en op straat. Seksueel misbruik kan dus ook voorkomen in het kerkelijk jeugdwerk.

Hoe vaak komt seksueel misbruik voor?

Uit onderzoek (2006) blijkt dat vóór het 16e jaar 19% van de vrouwen (bijna 1 op de vijf vrouwen) en 4% van de mannen slachtoffer is geworden van seksueel geweld. De gemiddelde leeftijd bij de aanvang van het misbruik is 10 jaar bij de vrouwen en 11 jaar bij de mannen. Dit is de gemiddelde leeftijd, maar het komt al voor bij heel jonge kinderen.

Uit onderzoek onder scholieren (2006) blijkt dat 8% van de tieners tussen tien en twintig jaar te maken heeft gehad met seksueel geweld.

Seksueel misbruik in het vrijwilligerswerk

Uit onderzoek (2009) blijkt dat ongeveer 3 op de 2.000 mannen en 10 op de 2.000 vrouwen voor hun 16e te maken hebben gehad met seksueel misbruik door een bekende van de sportclub, vrijetijdsvereniging of kerkelijk jeugdwerk. Deze cijfers moeten als ondergrens worden beschouwd.

Op basis van dit zelfde onderzoek (2009) kan geconcludeerd worden dat het risico voor kinderen en jongeren op seksueel grensoverschrijdend gedrag door meerderjarige vrijwilligers beperkt is. Want als kinderen of jongeren slachtoffer worden van seksueel grensoverschrijdend gedrag zijn daders bijvoorbeeld vaker buurtgenoten of familieleden dan bekenden uit het vrijwilligerswerk.

Signaleren van seksueel misbruik

Signaleren van seksueel misbruik is niet eenvoudig. Het kunnen signaleren van misbruik begint bij het besef dat seksueel misbruik binnen de eigen organisatie kán voorkomen. Signaleren begint ook bij het kennen en herkennen van signalen. Het misbruik speelt zich doorgaans af in het verborgene. Er zijn veel signalen op andere vlakken die op seksueel misbruik kunnen duiden, zoals plotselinge veranderingen in gedrag. Maar het belangrijkste signaal is misschien wel: ik heb het gevoel dat er iets niet klopt.

Gevolgen van seksueel misbruik

Seksueel misbruik is een ervaring die diep kan ingrijpen in het leven van een minderjarige. De ernst van de gevolgen verschillen per slachtoffer en zijn afhankelijk van: de aard, mate en duur van het misbruik; de leeftijd waarop het misbruik is begonnen en geëindigd; de relatie tussen slachtoffer en pleger; de manier waarop de omgeving op het misbruik reageert.

De meeste slachtoffers geven zichzelf de schuld. Minderjarigen die misbruikt worden, voelen zich niet veilig meer. Ze weten niet meer wie ze kunnen vertrouwen. Ze zijn de controle kwijt, erg in de war en bang.

De gevolgen van misbruik kunnen psychisch (emotioneel), lichamelijk (somatisch) en psychosomatisch van aard zijn. De klachten van seksueel misbruik verergeren vaak omdat de omgeving het misbruik niet opmerkt en het slachtoffer uit angst, schaamte en schuldgevoelens erover zwijgt. Hierdoor blijft noodzakelijke hulp uit. Sommige van de hiervoor genoemde gevolgen kunnen ook overlevingsstrategieën zijn voor de minderjarige. Hierbij ontwikkelt een minderjarige gedrag dat het in staat stelt om onverdraaglijke ervaringen te overleven. Andere voorbeelden van overlevingsstrategieën zijn het splitsen van gevoel en verstand (wegraken tijdens pijnlijke situaties), zelfverwonding en naar buiten gekeerd gedrag, waaronder agressiviteit, seksuele uitlokking, afreageren en drank- of drugsgebruik.

Tenslotte...

Duidelijk is dat geldt: elk kind dat wordt misbruikt is er één teveel!

En: voorkomen is beter dan genezen, in het bijzonder waar het seksueel misbruik van kinderen en tieners betreft.

Daarom is het van het grootste belang dat we er in het kerkelijk jeugdwerk alles aan doen om de kans op seksueel misbruik zo klein mogelijk te maken.

Bron:

www.nov.nl

Bijlage 2 Casus Els

1. Casus Els

Enige tijd geleden heb je samen met een andere jeugdleader een jongerenweekend begeleid naar een klooster. Jullie gemeente organiseerde toen voor het eerst zo'n kloosterweekend, om de jongeren kennis te laten maken met een beschouwend leven en om in die setting enkele dagen bezig te zijn met bezinning en geloofsverdieping.

Een van de jongens heeft wijn meegenomen en vrijdagavond drinkt Els (15 jaar) twee glazen. Els is niet gewend alcohol te drinken en na die twee glazen was ze dan ook behoorlijk aangeschoten (dronken?). Je collega-jeugdleader stelde voor om haar veilig naar haar kamer te brengen, zodat ze haar roes uit kon slapen. De volgende dag was Els ziek. Ze had hoofdpijn, ze was misselijk en ze wilde naar huis. Ze heeft haar ouders gebeld en die hebben haar zaterdagmiddag opgehaald. Je ging er vanuit dat het gedrag van Els veroorzaakt werd door een combinatie van heimwee en alcohol.

Els neemt sinds dat weekend geen deel meer aan de jongerenactiviteiten. Dat verbaast je, want Els was altijd actief en enthousiast. Ze heeft je zelfs wel eens aangeschoten of zij niet een actievare rol kon gaan spelen. Misschien eerst in het kinderwerk en later in het jongerenwerk.

Afgelopen zondag wilde je Els na de dienst op zondag aanspreken, maar Els was te snel weg. Je had bijna het gevoel dat ze vluchtte. Wat kan er aan de hand zijn?

2. Casus Els - vervolg

Je spreekt Els aan en vraagt of er in het kloosterweekend misschien iets vervelends is gebeurd. Je zegt dat jij de indruk hebt dat ze sindsdien veranderd is. Dan komt het hoge woord eruit:

Toen Jaap Meesters (de collega-jeugdleader) haar zogenaamd veilig naar haar kamer bracht, heeft hij haar lastig gevallen. Op de kamer van Els aangekomen begon hij avances te maken. Els wilde dit niet. Ze heeft hem gezegd dat ze niet wilde, maar dat belette hem niet toch verder te gaan. Door haar beschonken toestand was Els niet in staat hem tegen te houden. Na afloop zei Jaap dat ze zelf ook met hem wilde vrijen, want "anders had ze niet lichamelijk op hem gereageerd". Hij "had heel goed gemerkt dat ze het wel wilde, ook al had ze nee gezegd".

Els wilde niet met Jaap vrijen, maar voelt zich ook schuldig dat ze hem niet heeft tegen gehouden. Ze is bang dat haar ouders zullen denken dat dat betekent dat ze het eigenlijk wel wilde, net zoals Jaap zegt. Els heeft dus niet aan haar ouders durven vertellen wat er gebeurd is. Haar ouders keuren het gebruik van alcohol af. Haar ouders keuren al te vrije seks af. Seksualiteit past binnen een liefdevolle relatie, dat doe je niet zomaar met iedereen. Els is bang dat haar ouders haar niet zullen geloven en haar de schuld zullen geven van wat er gebeurd is. Ze wil het liefst doen alsof het niet gebeurd is en de angst, pijn en schaamte vergeten. Daarom heeft ze zich ook uit de jongerenactiviteiten teruggetrokken. Ze kan er niet tegen om Jaap te zien. Ze kan niet gewoon tegen hem doen. En ze kan er al helemaal niet tegen dat Jaap voortdurende opmerkingen maakt over het "spannende avontuur" van het kloosterweekend.

Els is opgelucht dat jij haar hebt aangesproken en dat ze nu de kans heeft te vertellen wat haar dwars zit.

Bijlage 3 Casus Elske

1. Casus Elske

Enige tijd geleden heb je samen met een andere jeugdleader een kinderkampweekend begeleid. Jullie gemeente organiseerde toen voor het eerst zo'n kinderkamp als afsluiting van de kinderclub en de kindernevendienst.

Op vrijdagavond hebben jullie een dropping georganiseerd en de kinderen mochten extra lang opblijven. Elske, een meisje van 10 dat je redelijk goed kent, bleef lang op. Op een gegeven moment viel ze rond 0.30 uur half in slaap op de bank in de eetruimte. Een collega-jeugdleader stelde voor om haar naar haar kamer te brengen, zodat ze lekker kon gaan slapen. De volgende dag was Elske ziek. Ze had hoofdpijn, ze was misselijk en ze wilde naar huis. Ze vroeg of ze haar ouders mocht bellen. Zaterdagmiddag is ze eerder opgehaald door haar ouders. Je ging ervan uit dat het gedrag van Elske veroorzaakt werd door een combinatie van heimwee en oververmoeidheid.

Elske neemt sinds dat weekend nauwelijks meer deel aan de doordeweekse kinderactiviteiten. Dat verbaast je, want Elske was altijd actief en enthousiast. Ze heeft je zelfs wel eens aangeschoten of zij niet één van de hoofdrollen zou mogen spelen in de musical aan het eind van het jaar.

Afgelopen zondag wilde je Elske na de kindernevendienst op zondag aanspreken, maar Elske was te snel weg. Je had bijna het gevoel dat ze vluchtte. Wat kan er aan de hand zijn?

2. Casus Elske - vervolg

Je spreekt Elske aan en vraagt of er kinderkamp misschien iets vervelends is gebeurd. Je zegt dat jij de indruk hebt dat ze sindsdien veranderd is. Dan komt het hoge woord eruit:

Toen Jaap Meesters (de collega-jeugdleader) haar zogenaamd veilig naar haar kamer bracht, heeft hij haar lastig gevallen. Op de kamer van Elske aangekomen kwam hij bij haar liggen. Elske vond dit eerst wel gezellig, maar toen hij haar begon te strelen, wilde ze dit niet. Ze heeft hem gezegd dat ze niet wilde, maar dat belette hem niet toch verder te gaan met het strelen van haar geslachtsdelen. Elske was niet in staat hem tegen te houden. Na afloop zei Jaap dat hij "heel goed had gemerkt dat ze het van hem wilde, ook al had ze voor de vorm tegengestribbeld". Jaap had gezegd dat "als zij dat ook zou doen hij het geheim goed zou bewaren".

Elske wilde niet dat Jaap aan haar zat. Ze kan niet goed woorden geven aan haar gevoel. Ze voelt zich heel erg vervelend en vies. Ze lijkt zich heel erg te schamen en zich schuldig te voelen dat ze hem niet heeft tegen gehouden. Ze is bang dat haar ouders zullen denken dat dat betekent dat ze het eigenlijk wel wilde, net zoals Jaap zegt. Elske heeft dus niet aan haar ouders durven vertellen wat er gebeurd is. Over dat soort dingen wordt thuis niet gesproken. Elske is bang dat haar ouders haar niet zullen geloven en haar de schuld zullen geven van wat er gebeurd is. Ze wil het liefst doen alsof het niet gebeurd is en de angst, pijn en schaamte vergeten. Daarom komt ze niet meer doordeweeks in het kinderwerk. Ze kan er niet tegen om Jaap te zien. Ze is bang voor hem.

Elske lijkt een beetje opgelucht dat jij haar hebt aangesproken en dat ze nu de kans heeft te vertellen wat haar dwars zit.